

DE EERSTE KERSTBOOM IN ONS LAND

DOOR

RIF VAN ROSSUM

DE EERSTE KERSTBOOM IN ONS LAND

EEN OUD KERSTBOEKJE VAN F. BUNGENER

NAVERTELD DOOR
RIE VAN ROSSUM

GÉILLUSTREERD DOOR G. D. HOOGENDOORN

TWEDE DRUK

G. F. CALLENBACH N.V. - UITGEVER - NIJKERK

Werda!
— Holland, Oranje en Vrijheid.

— Passeer!

Een eindje verder:

— Werda!

— Holland, Oranje en Vrijheid.

— Passeer!

En zo deed kapitein Van Merk de ronde langs dertig of veertig schildwachten, en keerde, na alles in orde te hebben bevonden, naar zijn huis terug.

De stad was Haarlem; het jaar 1572; de dag 24 December; het uur middernacht.

1572!

Dat was wel het vreselijkste jaar in onze geschiedenis. Vier jaar geleden was don Alvarez de Toledo, hertog van Alva, de ijzeren hertog, aan het hoofd van een groot en onoverwinnelijk leger de Nederlanden binnengetrokken. Vier jaar lang had het arme land geleden onder plundering, brand, moord, vervolging en onderdrukking. De brandstapels rookten onophoudelijk en men kwam galgen te kort. Na de onthoofding van Egmond en Hoorne was zelfs de moedigste stil geworden.

Eén dapper man echter had de moed niet verloren. De Prins van Oranje, die al zijn rijkdom had opgeofferd om soldaten op de been te brengen, had de arme Nederlanders niet in de steek gelaten, en had reeds zijn jongsten broer in deze oorlog verloren. Maar hij was arm — en Filips bezat al het goud van Amerika; hij had een armzalig legertje en Alva had het beste leger van Europa. Hij was een vluchteling en Filips regeerde een groot en rijk land. Maar hij had de Nederlanden lief, en hield niet op, ze met brieven te bemoedigen, en door invallen de macht van Alva te verzwakken. Het zag er zo hoopvol

uit in de zomer van 1572. Lodewijk van Nassau had Bergen in de Zuidelijke Nederlanden genomen; de Franse Protestanten, de Hugenoten, zouden hem onder aanvoering van Admiraal de Coligny te hulp komen, en de Prins zou tegelijkertijd over de Maas trekken en een inval in Brabant doen, om daarna met de Fransen samen naar het Noorden te trekken. De Watergeuzen zouden tegelijkertijd van de zee kant aanvallen en proberen, een havenplaats in het Noorden te veroveren.

Daarop, zo hoopte de Prins, zouden de verslagen Nederlanders moed vatten, en zou het gehele land in opstand komen.

Hoe mooi was het plan — en hoe vreselijk was de afloop. Psalm 146 zegt: „Vertrouwt niet op prinsen, op des mensen kind, bij hetwelk geen heil is”. Willem van Oranje, die ook op een vorst, den koning van Frankrijk, en zijn moeder had vertrouwd, heeft ondervonden, hoe Psalm 146 de waarheid spreekt.

Parijs was in de maand Augustus van het jaar 1572 versierd voor een bruiloft. De zuster van den koning zou trouwen met Hendrik van Navarre, een van de aanvoerders der Hugenoten. Was dat niet een goed vooruitzicht voor de Protestanten in Frankrijk, en voor de Nederlanders, die op hun hulp rekenden? Maar de 23ste Augustus, te middernacht, toen de bruiloftsgangers rustig sliepen, begonnen opeens de klokken te luiden. In de donkere stad wemelden de straten plotseling van scharen gewapende mannen, die elkaar in 't donker herkenden aan een witte band om de arm. Zij drongen de huizen der Hugenoten binnen, en vermoordden wie ze vonden. Mannen en vrouwen, kinderen en grijsaards. Admiraal de Coligny viel als een der eersten — zijn lichaam werd uit het venster gesmeten. En van het balkon van het paleis schoot de half krankzinnige koning

op zijn eigen onderdanen. De verraden Hugenoten waren van hun beste leiders beroofd; de Paus liet te Rome uit dankbaarheid een Te Deum aanheffen: Wij loven u, o God. . . .

Verdwenen was de hoop op uitkomst der Nederlanders. Lodewijk van Nassau moest Bergen overgeven, en vertrok ziek naar Duitschland. Prins Willem moest met zijn muitend leger terugtrekken; hij zou bij een overval van de Spanjaarden bijna in zijn kamp vermoord zijn, als zijn hondje hem niet tijdig had wakker geblaft. Hij dankte zijn leger af, en trok naar Holland, om daar, zoals hij schreef, zijn graf te vinden.

Alva wreekte zich verschrikkelijk. Mechelen, Zutten en Naarden werden uitgemoord in de winter van 1572, zodat de sneeuw in de straten rood gekleurd werd.

Toen was Haarlem aan de beurt. Dertig duizend Spaanse soldaten, onder aanvoering van Alva's zoon don Frederik, sloegen 11 December het beleg voor de stad. Vier duizend man telde het garnizoen onder den Watergeus Ripperda. Zeshonderd schutters uit de burgerij hielpen de verdedigers op de wallen, en zelfs de vrouwen vormden een vendel onder de burgeres Kenau Hasselaer.

De Prins lag met een legertje te Sassenheim, maar zijn troepen waren te gering in aantal om Haarlem te hulp te komen. Ternauwernood zag hij kans om brieven binnen te smokkelen, gebracht door dappere mannen, die zich op de schaats over de bevroren Haarlemmeer naar de stadsmuren waagden. En achter de muren ontving men die brieven als grote schatten; zij gingen van hand tot hand, en de moed herleefde in de stad, die nu al bijna een maand het beleg doorstond van een zevenmaal sterkeren vijand.

Vele voorname burgers dienden vrijwillig als officieren

in het legertje der burgerij, en onder deze was kapitein Van Merk.

Zijn huis stond dag en nacht open; daar was brood voor de armen, verpleging voor de gewonden, wapens voor de verdedigers. Alles, wat hij bezat, had hij ten dienste van de stad gesteld, en zelfs woonden twee officieren, een Duitser en een Fransman, met hun soldaten bij hem in.

Een paar uur geleden, voordat kapitein Van Merk zijn degen omgespte, om de ronde te gaan doen, zaten al zijn huisgenoten om het grote houtvuur in de woonkamer.

De luiken waren gesloten; buiten joeg een koude vrieswind door de stille straat. Op de glanzend geboende tafel stonden twee grote tinnen kandelaars, waarop dikke waskaarsen brandden. Die gaven de moeder en de drie meisjes, die rond de tafel zaten, juist genoeg licht op haar handen, om uit de linnen repen vóór haar draadje voor draadje uit te halen, zodat de berg pluksel voortdurend hoger werd. Pluksel was dagelijks nodig in een belegerde stad, in een tijd dat watten nog onbekend waren.

Rond de haard zaten de mannen: kapitein Karl, de Duitser, kapitein Curey, de Fransman, kapitein Van Merk, twee vrienden uit de stad, en de drie jongens van Van Merk, die zich maar wat graag tot de mannen rekenden. De jongste stond tegen kapitein Karl geleund, die zijn arm om de kleine schouders had geslagen. De gloed van het vuur kleurde de gezichten en de stijve witte plooi-kragen rood, en spiegelde in de borstharnassen van den Duitser en den Hollandsen kapitein. De jonge Fransman droeg over zijn wambuis nooit enig kuras. Hij waagde zich altijd, onverschrokken als hij was, zonder enige bedekking in het dichtste gevecht, en was er tot nu toe

zonder een schram afgekomen. Maar na ieder gevecht, als hij met zijn kleine afdeling soldaten wonderen had verricht, kwam hij somber en zwijgend in het huis van kapitein Van Merk terug, en sloot zich in zijn kamer op. Daar hoorden de huisgenoten hem soms uren aaneen snikken. En wanneer hij weer in de kring verscheen, zweeg hij bij de levendigste gesprekken, en stonden zijn ogen somber.

Ook nu luisterde hij zwijgend, terwijl de twee jongens aan zijn voeten zaten, naar het gesprek der vier andere mannen. Natuurlijk spraken zij over niets anders dan over de laatste bestorming der Spanjaarden op 21 December. Drie dagen lang had de vijand de Sint Janspoort en de Kruispoort en de muur daartussen beschoten, en daar het huis van kapitein Van Merk vlak bij de St. Janspoort stond, een eindje achter het bolwerk, had menige kogel het dak getroffen, zonder het gelukkig ernstig te beschadigen. Een hoog huis was het; op de bovenste verdieping kon men door een groot zolder-raam, als de luiken openstonden, over de muren heen, ver over het veld zien. Wat zou Haarlem nog eens voor dit raam dankbaar zijn!

Toen de Spanjaarden de muur bijna tot puin hadden geschoten, waagden zij een bestorming. Zij dachten achter de brokken steen en kalk niets dan angstige en afgematte soldaten en burgers te vinden. Maar dat viel tegen. De ganse bevolking stond hen op te wachten, met het garnizoen, en een vreselijke bui van stenen, brandende kolen, kokende olie, ongebluste kalk en pekkransen hagelde op de Spanjaarden neer, die van hun ladders in de gracht terugtuimelden, waar er meer dan driehonderd sneuvelden, terwijl Romero, de Spaanse aanvoerder, een oog verloor. Aan de kant der Haarlemmers sneuvelden slechts drie of vier man.

Drie mannen vooral hadden zich dapper geweed: de kapiteins Van Merk, Curey en Karl. De oude Duitser, door twee Spanjaarden aangegepen, was met hen in de gracht gevallen, en door een wonder gered. Bijna hadden de jongens hun kapitein Karl niet meer teruggezien, en daarom drongen zij zich nu dicht om zijn stoel.

„Maar kapitein Karl?” vroeg de jongste opeens, toen de mannen een ogenblik zwegen, „wanneer krijgen we nu de grote verrassing?”

De oude Duitser glimlachte in zijn grijze baard.

„Binnenkort,” zei hij, „binnenkort, mijn jongen, het is nog geen tijd. Tenzij. . . .”

„Wat?”

„Tenzij ik voor die tijd mocht worden. . . .”

„Gedood?” riep de oudste jongen opspringend, „neen, neen, kapitein Karl, niet vóór. . . .”

„Zo, zo — niet vóór. . . .?”

De jongen werd vuurrood van verlegenheid. Zo had hij het niet bedoeld, en, den ouden soldaat om de hals vallend, riep hij uit: „Nee, kapitein Karl, niet vóór, en niet na ook — en nooit, kapitein Karl!”

„Beste jongen,” zeide de oude Duitser, en streekte de krullebol tegen zijn schouder, „als God wil.”

Het had dan ook weinig gescheeld, of kapitein Karl had zijn grote verrassing meegenomen in het donkere water van de stadsgracht.

„Kapitein Curey,” zei kapitein Van Merk, „u hebt nog niets gezegd. En als toch iemand zich dapper gedragen heeft bij de bestorming, dan bent u het. U hebt gevochten als een leeuw — ik heb het wel gezien.”

„Het is wel mogelijk, mijnheer Van Merk.”

„U doet, of u er niets meer van weet.”

„Ik weet het helaas veel te goed. Maar spreek er niet

meer over; ik schaam mij ervoor. Ik heb zo'n afschuw van die dingen," ging de jonge kapitein verder, terwijl hij in het vuur bleef staren. „Als ik uit het gevecht terugkom, met mijn bebloed rapier, met bloedvlekken op mijn kleren — als ik aan al die vertrokken gezichten denk, die ik over de muur zag verdwijnen, dan walg ik van mijzelf. Dan denk ik wel eens, als ik zo met woestheid om mij heen heb geslagen: zie ik er nog als een mens uit, of als een wild beest? Een leeuw, zei u, kapitein Van Merk? Zeg liever een tijger. . . .”

Het leek, alsof hij vergeten was, dat het gehele gezelschap verwonderd naar hem zat te luisteren. Treurig ging hij voort:

„Vijftienhonderd jaren geleden is de Heiland gestorven. Vijftienhonderd jaar weten we nu, dat we onzen naaste moeten liefhebben als ons zelf. En wat hebben wij ervan gemaakt? Oorlog, en nog eens oorlog. Haat en wreedheid, bij ons en bij den vijand. Tranen en bloed — altijd maar weer tranen en bloed! Wat zegt het Evangelie? Hebt uw vijanden lief — en wij doorsteken hen, begieten hen met kokende olie, gooien hun brandende pekkransen om de nek. En morgen zullen we weer zingen: „Ere zij God in de hoogste hemelen, en vrede op aarde. . . . Vrede op aarde!”

De oude Karl keek op.

„Maar kapitein Curey!” zei hij verwonderd. „Waarom zouden we dat niet zingen? Hebben wij deze oorlog gewild? Zijn wij met dit bloedvergieten begonnen? God zal het oordelen — wij vechten toch niet uit bloeddorst. Het is waar, er is eens een tijd geweest. . . .” de oude soldaat keek ernstig de drie jongens aan, die als altijd vol bewondering naar hem luisterden. „Er is eens een tijd geweest, dat ik van de oorlog hield. Vechten, hakken en houwen, branden en plunderen, dat leek me

eerst een leven. Maar nadat ik dat dappere monnikje, Maarten Luther, gezien had, ben ik gaan nadenken. Ik had mensen doodgeslagen met — met genoeg. Ja, jongens, kijkt me maar aan — zo'n woesteling is uw kapitein Karl geweest. Ik bid God elke dag, dat Hij mij de verschrikkelijke schuld moge vergeven. Ik zocht naar een rechtvaardige zaak; naar een dapper en edel man, aan wien ik mij kon verhuren. En toen kwam ik hier, in dienst van uw Prins van Oranje, kapitein Van Merk, en later in dienst van deze stad. Het was, of God tot mij zeide: „Hier is een volk, dat vecht voor een rechtvaardige zaak. Hier is uw plaats.” En ik zal hier blijven, jongens, al moest ik mij doodvechten op de muur. En als ik hier mocht vallen, kapitein Van Merk, dan zal ik weten, dat God mij vergeven heeft.”

De kleine jongen, die naar hem opkeek, zag een traan in de grijze baard van zijn ouden vriend glijden.

Kapitein Van Merk stak den Duitser de hand toe, en de kinderen riepen tegelijk: „Kapitein Karl — nee, kapitein Karl — praat niet van sneuvelen. . . .”

„Neeen,” zei hun vader, „laten wij vanavond niet over sneuvelen praten. Iedere dag heeft genoeg aan zijn eigen kwaad. En God geeft ons zo'n rustige en mooie avond. . . .”

Daar klonken driftige stappen op de tegels van de gang. Allen keken tegelijk naar de deur — de mannen grepen onwillekeurig naar het gevest van hun rapier. Elke haastige stap in die dagen kon onraad betekenen. Maar ze hadden zich ditmaal vergist: de deur vloog na een driftige klop open, en op de drempel stond een vriend van Van Merk, nog in kuras en mantel, die vrolijk een papier boven zijn hoofd zwaaide. „Een goede avond, Van Merk!” riep hij vrolijk. „Een brief van den Prins. Lees!”

Allen waren opgestaan, met schitterende ogen. De kinderen klaptten zelfs in de handen, en allen drongen om den vader heen, die de brief openvouwde.

„Hoe is hij hier gekomen?” vroeg hij aan den bringer.

„Over het ijs van de Meer”, zei deze, die zich behaaglijk bij het vuur warmde. „Ze zijn net binnengekomen. Een troepje op de schaats, met kruit en lood en mondvoorraad. Ze warmen zich bij de wacht. Kommandant Ripperda heeft hem gelezen; en nu zendt hij hem aan u.”

De jongens keken vol bewondering naar hun vader, die in Haarlem zo'n voornaam man was, dat hij regelrecht volgde op Kommandant Ripperda, en met zijn eigen ogen een brief van Prins Willem mocht lezen.

Ze luisterden doodstil, en geen van allen, tot den jongste toe, zou ooit dat ogenblik vergeten, toen hun vader het perkament met het gebroken zegel openvouwde, en las:

Getrouwe en lieve vrienden.

Er is hier enkel en alleen sprake van de heldenmoed, waarmede God u gegeven heeft de bestorming der Spanjaarden af te slaan.

Gij hebt, naar men zegt, niet meer dan vier of vijf man in de strijd verloren, terwijl er hier zijn, die mij zeggen, dat dit onmogelijk is, daar de vijand er driehonderd bij heeft ingeschoten. Alsof de Opperbestuurder der veldslagen niet vrij en machtig is om in Zijn barmhartigheid de Zijnen met Zijn schild te dekken! Maar daar het Hem behaagd heeft dat schild, waarmee Hij u dekt, tot op zekere hoogte mij toe te betrouwen, weest verzekerd, getrouwe vrienden, dat deze arm het niet zal laten zinken, zolang er nog leven in zal zijn. Toen ik uit mijn hoofdkwartier te Sassenheim dat vreselijke kanongebulder hoorde, wilde ik mij op weg begeven naar uw stad, om er tot elke prijs binnen te dringen. Maar men heeft het mij belet. Zij zeggen, dat ik mijzelf aan het ganse land verschuldigd ben, en dat ik geen recht heb mij geheel voor enkelen op te offeren, zelfs, mijn getrouwe vrienden, niet voor u. Hun wil geschiedel! Maar zij zullen mij niet beletten, ter oorzake van u steeds in grote zorg te zijn. Er zijn hier alle dagen mensen, die mij vragen, of ik dan geen verbond kan maken met den enen of anderen vorst, die onze zaak ter hand nemen en ons uit de macht der Spanjaarden verlossen kan. Maar de vreemde vorsten hebben zelf genoeg te doen. Een enkele, de koning van Frankrijk, scheen gereed ons ter hulp te komen, maar gij weet, hoe hij, de 24ste Augustus, al zijn beloften verscheurd heeft, zodat wij God moesten danken, dat hij onze steden niet geopend heeft voor dien beul onzer broederen, die welhaast de onze zou geworden zijn.

Er is, mijn getrouwe vrienden, er is maar één Vorst, de grootste van allen, die altijd Zijn beloften houdt. Hem aangaande, het is reeds lang geleden, dat ik met Hem een verbond gemaakt heb, en gij mijn kinderen, ik hoop het, even zo.

Er zijn hier ook mannen, en daaronder van de dapperste, die de langdurige ijsselikheden van de oorlog moede worden. Zij zeggen

„Curey,” zei kapitein Van Merk, terwijl hij zichzelf in de rede viel: „dit is iets voor u.”

Kapitein Curey zag op.

. . . . Zij zeggen: Maar is het dan geen vloek, altijd slag te moeten leveren, altijd kwaad met kwaad te moeten vergelden? Wij verdedigen ons geloof, zouden wij nog niet beter er getuigenis van geven, door aan het zwaard onzer beulen zelve onze hals te bieden? Neen, mijne broeders, neen. Er is een tijd om te lijden en er is een tijd om het hoofd op te richten. Hij, die het schavot niet ontgaan kan zonder zijn geloof en zijn land te verloochenen, hij moge het bestijgen, maar hij die in staat is

„Ziet ge, dat heb ik ook gezegd,” klonk de zware stem van kapitein Karl, trots, omdat de Prins van Oranje hetzelfde zei als hij. Kapitein Van Merk las verder: . . . hij, die in staat is, met het in de waagschaal stellen van zijn leven voor zich en de zijnen de vrijheid te verwerven om God volgens zijn geweten te dienen, hij ga voort, en strijde zonder vrees. God laat het toe, God wil het.

Ik herinner mij als de dag van gister het ogenblik, waarop God mij bepaaldelijk Zijn wil deed kennen. Het was in '66, de avond vóór Kerstmis

Allen, groten en kleinen, keken elkaar aan. „Zoals nu!” riepen de kinderen opgewonden. „Zoals nu!” en zij drongen nog dichter om hun vader heen, die voortging: de avond voor Kerstmis. Ik was bij den graaf van

Nassau, mijn broeder. De avond voor Kerstmis is in Duitschland een groot feest, dat allen, onderdanen zowel als vorsten, vrolijk in hun familiekring vieren. Maar op die avond, terwijl allen in 't kasteel zich verlustigden rondom den . . . den . . .

„Dat woord kan ik niet lezen,“ zei kapitein Van Merk hoofdschuddend.

„Sla over! Sla over!“ zei kapitein Karl, en glimlachte in zijn baard. „Wij komen er wel op terug. Sla over . . .“

. . . op dat tijdstip was ik bezig met in een hoek mij zelf te ondervragen. Moest ik het zwaard trekken? Moest ik anderen aansporen om het te trekken? Had ik daarenboven aan den koning van Spanje geen trouw beloofd . . .? Toen was het mij, alsof de Heer mij zeide: „Mij ook, den Koning der koningen, hebt gij trouw gezworen. Eer gij den koning van Spanje toebehoorde, behoorde gij Mij toe, Mij, die u geschapen heb, die u verlost heb door mijn Zoon. Zie, het is heden de nacht, waarin hij onder de mensen verscheen, gereed om voor hen te lijden, gereed om te sterven. En gij zoudt aarzelen, gij krijgsknecht van Christus, om ook, gij en de uwen, voor Zijn dienst lijden en dood te ondergaan? — Neen, ik aarzelde niet meer, en, gij weet het, mijne vrienden, na eenmaal aan deze zware en bloedige ploeg de hand te hebben geslagen, heb ik nooit achterwaarts gezien. Gij evenmin, ik ben er zeker van; ondanks zoveel doorgestane rampen en nog dreigende gevaren, gij betreurt het niet, dat gij die roepstem gevolgd hebt, en als gij nog vrij waart om te kiezen tusschen dit vreselijk beleg en het rustige leven van een bloeiende, maar in slavernij levende stad, zoudt gij aarzelen. . . .?“

Allen waren opgesprongen, en alsof de Prins tegenwoordig was, riepen ze luid: „Neen!“

Alleen de moeder zag zwijgend haar jongens aan; maar die jongens, tot den kleinste toe, riepen boven de anderen uit: „Neen! Nooit!”

De kapitein nam de brief weer op:

Volharding derhalve; volharding en waakzaamheid. De Spanjaarden hechten zeer veel waarde aan die bestorming, die gij zo dapper hebt afgeslagen. Weest op uw hoede. Met geweld hebben zij niets verkregen; past op voor hun list! Het zonlicht heeft hen u de rug zien toekeren; blijft op uw post tegen de nacht. Mij aangaande, ik ben, dag en nacht, met mijne gedachten met u, en God ook; voor Hem is er geen verschil tussen dag en nacht om onophoudelijk over de zijnen wacht te houden.

Uw vriend en broeder,

Willem.

„Vader! Vader! staat zijn eigen handtekening er onder?”

„Zijn eigen handtekening.”

De brief ging de kring rond. Iedereen wilde die naam zien; de naam van den man, dien de Nederlanders meer liefhadden dan een vader.

„Ik ook! ik ook!” riep de jongste, aan kapitein Karl's knie.

„Jij? jij kunt nog niet eens lezen. . . .”

Maar hij had de brief al beet, op gevaar af hem te scheuren, en bekeek hem zo ernstig, alsof hij de naam er onder werkelijk lezen kon.

Jaren later, toen hij een oud man geworden was, vertelde hij zijn kleinkinderen nog van die Kerstavond in Haarlem, toen hij de eigen brief van den Prins in zijn handen had gehouden.

Kapitein Van Merk wierp zijn mantel om. Zijn gezicht stond bezorgd.

„De Prins heeft gelijk,” zei hij. „Waakzaamheid! Een uur, een half uur van onoplettendheid, en”

„Ja,” zei de vriend, die de brief gebracht had. „Dat heeft de kommandant ook gezegd. Ik ga de brief verder brengen. Gaat u mee, Van Merk?”

„Ja,” zei de vader. „Het is tijd.”

Op de drempel keerde hij zich nog eens om. Daar zaten ze bij elkaar in 't warme hoge vertrek, zo rustig en huiselijk, alsof er vlak bij, achter de wallen, geen leger van dertig duizend Spanjaarden lag. Hij zag al die verschillende gezichten, zoals de gloed van 't vuur ze verlichtte. Het lieve gezicht onder de witte huid van de moeder; de ronde gezichtjes der meisjes, met de springende krulletjes onder de mutsjes uit. De ernstige gezichten met de schitterende ogen der jongens; de grijze kop van kapitein Karl, waartegen de blonde krullebol van den kleinste leunde. De ernstige gezichten der beide vrienden, en afzonderlijk van de anderen, in de hoek het treurige, magere gezicht van den jongen Curey. De kapitein keek naar elk gezicht, alsof hij het voor de laatste maal zag. Eén half uur van onoplettendheid, één schildwacht, die sliep op zijn post — en morgen was er van dit huis niets meer over, dan een zwartgeblakerde, rokende puinhoop, en deze moeder met haar kinderen Naarden — wat had don Frederik daar met de moeders en haar kinderen gedaan?

De kapitein gespte zijn degen vaster.

„Goedenavond, heren! Tot weerziens, moeder. Welterusten, kinderen!”

De moeder zag glimlachend naar de jongens bij het vuur. „Vanavond mogen zij wat later naar bed gaan,” zei zij.

Kapitein Van Merk wilde vragen, waarom. Maar de oude Karl knipoogde hem toe, ten teken, dat hij zwijgen zou.

De deur viel dicht.

In de kamer schikte men nog wat dichter bijeen. Als de stapel pluksel op tafel en de wapenen der mannen er niet geweest waren, zou niemand vermoed hebben, dat er oorlog was. De jongens hoopten op een verhaal; de mannen begonnen een gesprek over de oorlog, den hertog van Alva, over vreemde landen en volken.

„Kapitein Karl!” zei de moeder opeens, toen het gesprek een ogenblik zweeg: „Heb ik u daareven goed verstaan, dat u Maarten Luther wel eens gezien hebt?” „Jawel, Mevrouw,” antwoordde de kapitein, „ik heb Luther met mijn eigen ogen gezien — en gesproken zelfs.”

„Toen was hij zeker al oud?” vroeg één der mannen.

„Ja, het was vlak voor zijn dood — maar ik heb hem ook eens gezien, toen ik nog jong was. Ja, ja, kinderen, dat is meer dan vijftig jaar geleden — mijn baard is niet voor niets zo grijs.

Het was te Worms, in '20. Ik was één van de hellebaardiers van den keizer — och, ik was nog bijna een jongen — die den monnik Maarten Luther naar de Rijksdag moesten brengen. Och, jongens, dat vergeet ik tot mijn laatste uur niet. Wat een volk was er in Worms op de been; wij konden er slechts met grote moeite doorheen komen. Voetje voor voetje kwamen wij vooruit; en zo had ik gelegenheid dien Luther eens goed op te nemen. Dat deden alle mensen trouwens; ze hingen uit de ramen en klommen op de daken om dat vreemde monster te zien. Nu, als een monster en menselijke duivel, zoals de priesters ons verteld hadden, zag hij er werkelijk niet uit. Hij was zelfs nog niet oud, maar ik gevoelde mij een jongen bij hem. Hij zag bleek en beefde in 't begin, maar dat ging spoedig over. „Houd moed!” zei ik tegen hem, maar eigenlijk meer tegen

mijzelf. Ik dacht aan Johannes Hus, dien ze honderd jaar te voren te Constanz verbrand hadden; zou het dezen monnik precies eender gaan? Toen wij de zaal binnentraden, keek hij mij aan en glimlachte mij toe, als om mij te bedanken. Toen moest hij naar voren komen, en ik nam mijn plaats in langs de wand. Wel, ik beefde van angst, kinderen. Voor zo'n grote vergadering van vorsten en bisschoppen te moeten verschijnen, gans alleen; al die trotse en hatelijke blikken — Keizer Karel op zijn troon, nog pas twintig jaar oud, maar streng en zonder genade. . . .

Luther sprak lang — en misschien was ik wel de enige, die zonder haat naar hem luisterde. Zijn boeken en geschriften lagen vlak bij hem, op een tafel — hem werd gezegd, dat hij ze moest herroepen. Ik keek er naar: wat een stapel was het, en hoe kon één zo'n man zoveel bijeenschrijven! Ik hoopte, dat hij „Neen!“ zou zeggen — hoewel hij dan zo goed als ter dood veroordeeld was. Zijn gezicht toen — ik zal het nooit vergeten. Ik heb veel moedige mannen gezien in mijn leven, maar niemand was zo moedig als de monnik Maarten Luther, die daar als gevangene voor de Rijksdag stond. „Hier sta ik — ik kan niet anders. God helpe mij. Amen.“ En achter de ruggen van al die voorname mannen, in mijn hoekje bij de muur, zei ik het hem na: „Ik kan niet anders.“ Tot nu toe was ik Rooms gebleven — uit gemakzucht. Luther gaf mij een stoot in de goede richting. „Ik kan niet anders,“ zei ik, en ging tot de Evangelischen over. En ik ben Evangelisch gebleven tot op deze dag — en omdat ik toen gezegd heb: „Ik kan niet anders,“ zit ik nu opgesloten in een belegerde stad, waar ik, wie weet, nooit meer uit zal komen.“ Hij glimlachte, en legde zijn hand op de krullebol van den jongste. „En de tweede keer, kapitein Karl?“ vroeg één van de

meisjes, wier vingertjes onder het luisteren met plukken hadden opgehouden. „Vertel eens van die tweede keer.”

„Dat is wel zes en twintig jaar geleden, kinderen. Het was de vooravond van Kerstmis, juist zoals nu. Ik was toen in dienst van den keurvorst van Saksen, Luther's beschermer. Hij droeg mij op, een pak met geschenken voor de familie Luther naar Eisenach te brengen. Nu, het was wel een koude rit, maar ik werd warm van vreugde. Ik zou Luther nog eens terugzien, en misschien wel met hem spreken. Ik zou hem vertellen, dat ik door hem de waarheid had leren liefhebben. Ik draafde, wat ik kon, en reed rechtdoor naar het huis van Maarten Luther, hoewel het weer guur was en de wegen verschrikkelijk slecht. Ik klopte — en mocht binnenkomen in de warme kamer. Ik trad binnen. Daar stond midden in de kamer . . . Kinderen,

weten jullie nog, dat je vader een woord in de brief van den Prins niet lezen kon? Ik weet, wat er stond. Er stond Baum."

„Wat is Baum?" vroeg de jongste, naar den ouden Karl opziend.

„Baum betekent boom. Midden in de kamer stond een boom."

De kinderen begonnen te lachen. Maar kapitein Karl zei ernstig: „Nee, het is geen grap. Het was werkelijk een boom, een mooie jonge spar. Bij ons in Duitschland haalt iedere familie voor Kerstmis zo'n mooie boom in huis. Hij wordt versierd met kaarsen — bij den rijke veel, bij den arme weinig, maar kaarsen heeft hij bij iedereen. Boven in de top staat een mooie gouden ster. En als het donker valt, worden alle kaarsen aangestoken, en mogen de kinderen binnenkomen. Zij zingen Kerstliederen bij de boom, en de vader vertelt het Kerstverhaal. Dan wordt het witte laken opgelicht, dat over de tafel onder de boom ligt, en dan mag elk op zijn beurt zijn geschenken komen halen.

Zo ging het ook bij Luther. Hij was juist bezig de Kerstgeschiedenis aan zijn vier kinderen te vertellen. Vijf waren er geweest, maar de kleine Magdalena was gestorven. En ik hoorde, hoe haar vader met bevende stem haar naam noemde, en zeide, dat het wel niet zo heel lang meer duren zou, of hij zou zijn lieve meisje in de hemel terugzien. Ik gaf onderwijl zachtjes mijn geschenken aan Frau Luther, die ze op de tafel bij de andere legde. Ik zag, hoe haar ogen vol grote tranen stonden. Ik keek Luther aan. Wat zag hij er bleek en mager uit. Ik begreep, dat hij gelijk had: hij zou niet lang meer leven. Ik luisterde. Wat kon hij mooi vertellen, wat luisterden de kinderen, wat luisterden wij allen. Hij vouwde de handen en bad — voor de hele wereld, dacht ik —

zelfs voor zijn vijanden. Toen hij „Amen“ gezegd had, greep ik zijn hand, en zei: „Doctor Martinus, kent u mij nog?“ Dat was een domme vraag — ik was immers zoveel ouder geworden. Ik vertelde hem van Worms, en hoe ik hem daar bewonderd had. Hij was daar zeer verbaasd over. „Mij bewonderen?“ zei hij. „Waarom? Het was God, die mij kracht gaf, anders zou de arme monnik Maarten Luther bang zijn geweest, en herroepen hebben.“

Hij begon de geschenken uit te delen, en vond daarbij ook die van den keurvorst. Er was een mooie mantel bij, heerlijk gevoerd. Hij schudde er 't hoofd over en zei: „Waarom moet ik zo iets moois hebben? Heel een arm gezin had voor dat geld gekleed kunnen worden. En weldra zal ik in het koude graf liggen, waarin geen mantel mij meer. . . .“ Hier begon Frau Katharina te schreien, en hij streefde haar over het haar. „Ik zal het niet meer zeggen,“ zei hij, „als je er weer van aan 't schreien gaat. Het is Kerstavond, en dat is een avond van vrolijkheid. . . .“

Hier schudde kapitein Curey, die met een wat nors gezicht geluisterd had, het hoofd en zei halffluid: „Neen. . . .“

Iedereen keek hem verbaasd aan.

„Het spijt mij, dat ik uw verhaal stoor,“ zei hij beleefd, „maar dat ben ik niet met uw Luther eens, kapitein Karl. Calvijn zou dat zo niet gezegd hebben. Het is merkwaardig: u hebt Luther gezien op zijn laatste Kerstfeest — ik heb Calvijn gezien op zijn laatste Kerstmis.“

„O, vertel dat eens, kapitein Curey,“ zei een der meisjes, verwonderd, den Fransman zoveel woorden achtereen te horen zeggen.

„Er valt niet veel te vertellen — en het is geen aangenaam verhaal. Op Kerstmis '63 moest ik een brief van

Admiraal de Coligny naar Genève brengen. Ik was toen nog een jongen, en vond het een heel gewichtige opdracht. Ook ik trof slechte wegen en guur weer. Laat in de avond kwam ik Genève binnenrijden. Op mijn kloppen deed Calvijn zelf open— hij was altijd zo eenvoudig in die dingen. Ik schrok van zijn gezicht. Zo hol en uitgeteerd, en met ogen als brandende kolen. Hij liep gebogen als een stokoud man; hij werd voortdurend door scherpe pijnen geplaagd. Maar hij werkte — kinderen, nog nooit heb ik een man zoveel zien werken. En dat in Genève, de stad, die de hertog van Savoye, de koning van Frankrijk en de paus om beurten bedreigden. Maar Calvijn werkte, alsof hij jong en gezond was, en Genève een veilige stad. Ik hoorde hem die avond preken, en zat aan het Avondmaal met hem tegenover mij. Hij was ernstig en kalm — voor hem was het Kerstfeest geen feest van vrolijkheid, kapitein Karl. „Dit is mijn laatste Kerstfeest,” zei hij de volgende morgen tot mij, zo rustig, alsof hij aan de gedachte allang gewend was. Maar hij verbeterde zichzelf vlak daarop: „Neen, dat mag ik niet zeggen. Mijn volgende zal in de hemel zijn, en nog veel mooier dan”

Daar ging de deur weer open en kapitein Van Merk trad binnen.

„Alles in orde?” vroegen de mannen.

„Ja — alles in orde.”

„En de Spanjaarden?”

„Niets van te bespeuren, vreemd genoeg. In het hele kamp geen beweging, geen geluid, geen licht zelfs. . . .”

„Op Kerstnacht? Hoe vreemd. In hun eigen land blijft iedereen op voor de middernachtmis.”

„Ja, maar ze zijn hier niet in hun eigen land. Het is niet

erg aangenaam om in zo'n koude, donkere nacht wakker te blijven."

„Is het dan zo koud, vader?"

„Het vriest hard, en het is zo donker . . . Van de wallen af is niets te onderscheiden. De wachten zijn dubbel waakzaam. Maar kinderen, jullie behoeven toch Haarlem niet te bewaken? Weet je wel, dat het haast middernacht is. . . .?"

„Ja maar, vader, de kapiteins vertelden zo mooi. Van Calvijn en Luther en de Boom. . . ."

„Welke boom?"

Maar daarop kreeg de vader geen antwoord, want de jongste riep opeens, van de knie van kapitein Karl afspringend: „Moeder, moeder! Hoor eens — volgend jaar wij ook, nietwaar Moeder?"

„Volgend jaar!" zei de moeder, terwijl zij hem naar zich toe trok. „Dat duurt nog zo lang, lieve jongen."

Ja, dat was waar. Een jaar duurde zo heel lang.

„Wat zullen we daaraan doen?"

„Wel — niets," zeiden de kinderen teleurgesteld. Nog een heel jaar op hun mooie boom wachten — zij zuchtten ervan.

„Weet u er iets op, kapitein Karl?" vroeg de moeder met een glimlach.

„Misschien, mevrouw. Zullen we eens gaan kijken, jongens? Kom dan maar!"

Dat was opeens een gejuich! De kinderen dansten om kapitein Karl heen, die den jongste op zijn schouder zette, en hun voorging, de kamer uit, de trap op.

De groten volgden nieuwsgierig. Niemand voelde de koude op de donkere trappen, zo verlangend waren zij naar kapitein Karls verrassing. Twee trappen omhoog ging het; daar was de zware zolderdeur. Die ging zo maar vanzelf open, leek het wel. En daar, onder de

zware balken van de zolder, die wel zo groot was als een zaal — daar stond. . . . De kinderen bleven van verbazing stokstijf bij de deur staan.

De Boom! Was hij wel echt? Was het geen droom, deze prachtige boom, die straalde van wel honderd brandende kaarsen? Wat een licht — de gehele zolder werd er zo helder door beschenen, alsof het klaarlichte dag was. En daar, kijk! Helemaal bovenaan, bijna tegen de balken, schitterde de gouden ster. De kinderen stonden, en keken, en durfden bijna niet ademen. En de groten hadden het gevoel, of het verhaal van kapitein Karl opeens werkelijkheid was geworden, en zij op de drempel stonden van Maarten Luthers huiskamer. „Kom!“ zei kapitein Karl eindelijk tot de kinderen, en bracht den jongste vlak bij de mooie boom. „Kijk eens, wat er voor jullie klaar ligt.“ Maar zij durfden bijna niet vooruitkomen. Op hun tenen kwamen zij voorzichtig dichterbij, en bekeken de kerstboom aan alle kanten. Toen zagen zij ook, wie daar zo in een donkere hoek bij het raam stonden. Enige Duitse soldaten van kapitein Karl hadden zich daar teruggetrokken, nadat zij de deur geopend hadden. Zij hadden voor alles gezorgd: de boom met veel moeite gehaald en naar boven gebracht, de kaarsen op de takken gezet en aangestoken. Nu stonden zij in de schaduw, leunend op hun hellebaard, zo onbeweeglijk, alsof zij wassen beelden waren.

Kapitein Karl lichtte het witte laken onder de Boom op, en de kinderen zagen een tafel vol geschenken. Voor ieder was er een pakje, dat zij ternauwernood durfden aannemen. Zij waren kinderen in een belegerde stad, in een angstige tijd vol gevaren, waarin niemand aan geschenken dacht. Deze verrassing was zo groot, dat hun handen beefden, toen zij op hun beurt de pakjes van hun ouden kapitein aannamen. En de oude Karl vertelde

hen onder 't uitdelen de betekenis van de Kerstboom; hoe de honderden lichtjes het Licht der Wereld voorstellen, het Kind, dat in deze nacht geboren werd in Bethlehem. Zoals de boom de donkere zolder verlichtte, zo verlicht de liefde van dat Kind de gehele wereld, waar het ook zo donker is. En zo kwam kapitein Karl vanzelf aan het Kerstverhaal toe. De vlammetjes der kaarsen spiegelden zich in de ogen der kinderen, en zij luisterden — luisterden doodstil en met hun gehele aandacht naar den ouden soldaat, die hun nog nooit zo mooi verteld had. . . . En de ouderen luisterden even aandachtig mee. Kapitein Curey, die eerst wat ontevreden achteraf had gestaan, kwam ook dichterbij, en in zijn donkere ogen schitterde iets, dat op tranen geleek. „Gij hadt gelijk,” zei hij, toen kapitein Karl zweeg, en hij reikte hem de hand.

„Dit zal ik nooit vergeten, kapitein. Nu begrijp ik uw Luther beter. Wilt u nu zijn lied nog niet eens zingen, met uw soldaten?”

„Het is wel geen Kerstlied,” zei kapitein Karl, „maar het past goed op ons vanavond,” en hij zette het Lutherlied in. Allen vielen in, en zo klonk het, krachtig en zegevierend onder de balken van de oude zolder, bij het licht der kaarsen in drie talen:

Een vaste burcht is onze God. . . .
Een goede schut en wapen.

„Nu wij, kapitein,” zei kapitein Van Merk, toen het lied uit was. „Wij hebben ook ons lied; u kent het ook, kapitein Curey. Is het niet het strijdlied van de Hugenoten? Laten we zingen, alsof de Prins ons in Sassenheim horen kon. Dat is het antwoord op zijn brief.”

Met zijn krachtige stem zette hij in, en allen, Duitsers, Hollanders en Fransen namen de wijs over:

„De Heer zal opstaan tot de strijd,
Hij zal Zijn haters, wijd en zijd,
Verjaagd, verstrooid. . . .”

Wat was dat? Daar klonk buiten een schreeuw, duidelijk verstaanbaar boven het gezang uit. Nog een! Een geroep — en het gedruis van haastige voetstappen. Het gezang zweeg — iedereen luisterde gespannen. Daar roepen, draven, een lawaai van wapens en haastige mensen. . . .

„De Spanjaarden!” roept kapitein Van Merk, en vliegt naar de deur. Curey en Karl hebben hun zwaarden ook reeds uit de schede gerukt en ijlen hem achterna. De onbeweeglijke hellebaardiers van daarnet zijn opeens levend geworden; met hun zware laarzen stormen zij de trappen af, hun kapitein achterna.

De moeder heeft haar armen om den jongste heenge-slagen, en ligt op haar knieën onder de boom. De boom — ach, daar denkt niemand meer aan — die staat daar verlaten met al zijn mooie kaarsen. De kinderen dringen dicht om hun moeder heen, met hun geschenken nog in de hand. De oudste jongen kijkt rond. O, als hij van Vader ook maar een zwaard mocht dragen — of maar een hartsvanger — dan was hij meegehold naar de wallen. Maar hij mag niet — en nu moet hij op moeder passen, en de broertjes en zusjes, met niets — met niets —. Nee, daar staat nog een ijzeren bout, waarmee de deur kan gesloten worden. Hij grijpt de zware stang, en houdt die stevig vast met beide handen. Als ze straks komen, de Spekken — de. . . .

Hoor — wat is dat? Moeders stem — Moeder bidt, met haar wang tegen de krullebol van den jongste. Het is een psalm, die ze zegt — haar stem beeft niet, al ziet ze ook zo bleek als haar halskraag:

„Des Heeren Engel legerd zich om degenen, die Hem vrezen. . . . Gij zult niet vrezen voor de schrik des nachts, voor de pijl, die des daags vliegt. . . .”

Stappen op de trap, luider en luider! Maar het is maar één man. De deur vliegt open: kapitein Karl!

Waarom komt hij zo opeens terug? Hij was al op de ondérste trede, toen hem plotseling een zonderlinge gedachte inviel. Hij bleef staan— het was dwaas, het was misschien nutteloos, en toch. . . . Het was, of iemand hem duidelijk zei: Keer om! En hij keerde om, en vloog de trappen weer op, bij drie treden gelijk.

Hij snelt de zolder over, langs het bevende groepje, langs de schitterende boom. Hij duwt aan de roestige grendels van het raam. Daar achter bevindt zich een open vak in de muur, dat in gewone tijden dient om de koopwaren binnen te halen, als zij van beneden worden

opgetakeld, om op de zolder te worden geborgen. Maar het is nu, in de oorlogsmaanden, zo lang niet gebruikt. Kapitein Karl rukt en rukt, er is geen verwikken aan. Dan neemt hij een aanloop, en trapt met zijn zware laarzen woest tegen de planken. Die buigen — die kraken — maar het is stevig eikenhout. Een scharnier springt los — kapitein Karl geeft het niet op — daar valt een helft van het luik krakend naar buiten. . . . Ondertussen is het op de wallen in het stikdonker een vreselijke verwarring. Kapitein Van Merk en Curey, die met getrokken zwaard naar de muur zijn gestormd, zaten opeens beklemd tussen een dicht kluwen van vechtende en schreeuwende soldaten, zodat het hun eerst onmogelijk was de armen uit te slaan. De Spanjaarden schreeuwden en drongen op — telkens kлом-

men nieuwe scharen vijanden tegen de muren op, verschenen nieuwe hoofden boven de rand. Er was geen houden aan: in de duisternis waren de Spanjaarden naar de muur gekropen, zonder geluid, zonder dat één schildwacht hun nadering had bemerkte. Ze hadden hun ladders tegen de muur gezet, en waren boven, voor de dichtstbijstaande schildwacht geluid geven kon. Hij werd neergeslagen — een tweede hoorde de slag en de val, en schreeuwde: Verraad! vóór een Spanjaard hem van de muur stootte. Die schreeuw wekte de wacht en de Haarlemmers beneden. In een ogenblik waren de verdedigers op de wallen; hun kreten en het wapengekletter, het angstige geroep: Verraad! Te wapen! riep alle mannen uit hun huizen.

Maar de Spanjaarden blijven toestromen in het ver-

schrikkelijke donker — zij dringen de verdedigers achteruit, die hun aanvallers niet zien, en in 't wilde met zwaarden en musketten om zich heen slaan.

Op dat ogenblik trapt boven hen kapitein Karl de tweede helft van het luik naar buiten, en een brede lichtstroom valt onverwacht en verblindend over de vechtenden op de wal.

Dat plotselinge licht heeft een onverwachte uitwerking: allen keren zich om, en staan een ogenblik onbeweeglijk. De bijgelovige Spanjaarden, die 't licht juist in de ogen schijnt, staren met wijdopen ogen: Daar, hoog in de lucht hangt een vreemde verschijning, een lichtende fakkel — neen — een zuil van vlammen is het. . . . Hij schijnt te zweven — hij schijnt te dalen, recht op hen aan. . . . Het is een duivels ding, een vreselijke toverij van de ketters — achteruit! Weg, van de wallen af — vlucht! eer dat afschuwelijke vuur vlakbij is!

De Spanjaarden deinzen achteruit — zij struikelen — zij grijpen in hun angst mis, en storten naast de ladders van de wal op het ijs van de stadsgracht. Het is een vreselijk gedrang, een woest gevecht, om van de muren af te komen, die ze zo zegevierend beklommen hebben. Wie levend de wallen afkomen, vluchten als een ordeloze troep terug naar het kamp.

Het is in een ogenblik gebeurd; en daarboven staat de Kerstboom te stralen door het open getrapte luik.

Een kwartier later staan op de zolder van kapitein Van Merks huis allen weer om de boom, die hen zo wonderlijk heeft gered. Er zijn een paar vrienden mee naar boven gelopen, om dat wonder van dichtbij te zien; en beneden ziet de straat zwart van dichtopeengedrongen mensen, die verbaasd naar het verlichte luik staren.

„Kinderen,“ zegt kapitein Van Merk glimlachend, ter-

wijl hij de bevende hand van zijn vrouw in de zijne houdt: „Nu hebben we nog ons lied niet uitgezongen. Kom!”

Met vaste stem zet hij in: de anderen stemmen mee in, sommigen nog wat onvast en bevend, maar langzaam aan krachtiger en luider; de mensen op straat ontbloten het hoofd, en nemen de wijs over, en luidkeels klinkt het op in de nacht, een koor van honderden stemmen, dat de Spanjaarden het in hun schansen wel horen kunnen:

„De Heer zal opstaan tot de strijd,
Hij zal Zijn haters, wijd en zijd,
Verjaagd, verstrooid doen zuchten”

Haarlem is gevallen.

Na zes maanden dappere tegenstand gaf de uitgehongerde stad zich over.

Don Frederik straffe haar vreselijk; maar er waren er, die aan de slachting wisten te ontkomen. Daarbij waren ook kapitein Van Merk en zijn gezin, Curey en Karl.

Zes en zestig jaren later werd de vrede van Munster gesloten tussen een doodarm Spanje en een bloeiend Nederland.

Toen was er in Haarlem een oude man, die 's avonds bij het vuur zijn kleinzoons om zich heenriep, en hun een verhaal vertelde, dat werkelijk gebeurd was, toen hij nog maar een kleine jongen was. Het verhaal van de boom vol lichtjes, waarmee God in een Kerstnacht Haarlem had gered.